

Aanvragen leerplanontwikkeling

Medio januari 1995 heeft de VON twee leerplan-aanvragen gedaan bij het Instituut voor Leerplan-ontwikkeling (SLO); een voor een deelwerkplan Nederlands voor de basisschool en een voor een vakcurriculum Nederlands voor de PABO.

Zoals u wellicht weet beschouwt de VON het in het algemeen als haar taak vernieuwingen in de didactiek van het Nederlands te signaleren, kritisch te volgen en waar mogelijk te bevorderen en te stimuleren. Dergelijke vernieuwingen van het vak worden in eerste instantie vorm gegeven in de onderwijspraktijk zelf, door docenten en hun leerlingen. Daarnaast kent ons land een rijke schakering van instituten en instellingen die zich bezig houden met onderwijsvernieuwing. Denk maar eens aan uitgeverijen van schoolboeken, onderzoeksinstituten, schoolbegeleidingsdiensten, lerarenopleidingen en pedagogische centra. Een instituut dat zijn bestaansrecht in feite geheel en al baseert op onderwijsvernieuwing, is de SLO in Enschede. De VON heeft het leerplanontwikkelingswerk van de SLO altijd zoveel mogelijk op de voet gevolgd, waar mogelijk gestimuleerd en waar nodig ook kritisch besproken.

Een van de mogelijkheden die het onderwijsveld heeft om leerplanprojecten van de SLO te sturen is bij wet vastgelegd. De Wet op de Onderwijsverzorging stelt onder andere veldverenigingen als de VON in staat om leerplanprojecten bij de SLO aan te vragen. In het kader van die wettelijke mogelijkheid heeft de VON dus onlangs twee zogenaamde *veldaanvragen* gedaan.

In het verleden heeft de VON overigens vaker de SLO gevraagd om bepaalde leerplanprodukten in ontwikkeling te nemen, zowel voor het basisonderwijs als voor het voortgezet onderwijs. Die aanvragen hebben niet altijd leerplanprodukten opgeleverd waar de VON echt tevreden over was. Soms werd een aanvraag niet gehonoreerd omdat ze niet paste binnen het meerjarenbeleid van de SLO. Soms werd een aanvraag door de SLO zodanig geïnterpreteerd dat ze wel in dat meerjarenbeleid paste, maar in haar uitvoering niet meer spoorde met bedoeling die de VON er in eerste instantie mee had. Negatieve ervaringen met eerdere aanvragen hebben ons geleerd om in een zeer vroeg stadium al overleg te hebben met medewerkers van de SLO. Dit

om te voorkomen dat de VON iets vraagt waar de SLO geen kant mee op kan. En ook om te voorkomen dat de SLO met een VON-aanvraag op een niet bedoelde manier op de loop gaat.

In het najaar van 1994 heeft een afvaardiging van het VON-bestuur – Marriëtte Hoogeveen, Jos Jaspers en ondergetekende – een drietal verkennende besprekingen gehad met de SLO; eerst met Bram Donkers (directie) en vervolgens met Rudi Beernink en Piet Litjens (vakinhoudelijk medewerkers Nederlands). Op basis van deze besprekingen heeft het VON-bestuur twee leerplanaanvragen geformuleerd; een op het gebied van de integratie NT1- en NT2-onderwijs in de basisschool en één voor een vakcurriculum Nederlands op de PABO.

Die leerplanaanvragen zijn erg kort en formeel. Dat is gebruikelijk. In beide aanvragen wordt met het oog op een nadere invulling en concretisering verwezen naar de zogenaamde *aanvraagverheldering*. Daarmee is het volgende bedoeld. Op het moment dat het SLO-bestuur positief beschikt over een projectaanvraag duurt het in de regel nog een geruime tijd (bijna een jaar) voordat met de uitvoering wordt begonnen. Die wachttijd kan door aanvrager en de SLO gebruikt worden om samen de aanvraag nader in te vullen en uit werken tot een projectplan.

Ten behoeve van genoemde aanvraagverheldering heeft het VON-bestuur vast twee notities laten schrijven; voor elk project een. Het is de vurige wens van het bestuur dat VON-leden op deze notities reageren. Een veldaanvraag wordt immers pas echt een veldaanvraag wanneer de leden van een vereniging zich over zo'n aanvraag uitspreken. Wij nodigen alle VON-leden die enige betrokkenheid hebben met het basisonderwijs en/of de PABO uit, hun reacties te sturen naar het secretariaat van het VON-bestuur (zie het colofon van Moer). Voorts zijn we van plan om in samenwerking met de SLO in het voorjaar van 1995 een conferentie te beleggen, waarin de leerplanontwikkeling Nederlands voor zowel het basisonderwijs als de PABO centraal zal staan. Over datum, plaats en precieze inhoud van die conferentie berichten wij u natuurlijk nog.

Om de discussie onder VON-leden over de op handen zijnde leerplanprojecten op gang te brengen publiceren we in deze VON-info een viertal documenten. Op de eerste plaats de integrale teksten van de twee hiervoor genoemde aanvragen. Daarna volgen de twee bestuursnotities bij de project-

aanvragen. Deze notities zijn bedoeld als een eerste verkenning van de problematiek die ten grondslag ligt aan elk van de aanvragen.

25 januari 1995

Bart van der Leeuw

Aanvraag leerplanontwikkeling Nederlands in het basisonderwijs

Ingevolge artikel 43, lid 1, a. 1^e van de Wet op de onderwijsverzorging verzoekt de *Vereniging voor het onderwijs in het Nederlands* (VON) u een deelwerkplan Nederlands voor het basisonderwijs te (doen) ontwikkelen en daarvoor de nodige middelen te reserveren in uw jaarplan 1996 en uw meerjarenplanning.

Met toenemende zorg constateert de VON – en zij niet alleen – dat de bestaande leerplandocumenten voor moedertaalonderwijs, c.q. onderwijs Nederlands steeds minder toegesneden raken op de voortdurende toenemende linguïstische en culturele heterogeniteit in het basisonderwijs. Vooral de theoretisch veelbelovende geïntegreerde aanpak van taalonderwijs aan zowel leerlingen die Nederlands als eerste taal geleerd hebben en gebruiken (NT1) als aan leerlingen die Nederlands als tweede taal geleerd hebben en gebruiken (NT2) krijgt zonder verdere ondersteuning op leerplanniveau onvoldoende kansen op een adequate uitwerking in de praktijk. De praktische didactieken voor moedertaalonderwijs en NT2-onderwijs kennen immers tot nu toe een vrijwel gescheiden ontwikkeling. Integratie van de verworvenheden van beide didactieken kan de kwaliteit van het taalonderwijs op de basisschool zeer ten goede komen, niet alleen voor de NT1-leerlingen, maar vooral ook voor de NT2-leerlingen: een desideratum dat brede erkenning vindt in het onderwijsveld. Om die integratie tot stand te brengen is echter nog ontwikkelwerk nodig, zeker op het niveau van concreet onderwijsleermateriaal.

Bij meerdere gelegenheden heeft de VON de bovengenoemde problematiek als uitdaging aan het onderwijs in kaart gebracht. Laatstelijk nog in het omvangrijke themanummer *Nederlands leren in meerjarige klassen* van haar periodiek *Moer* (1994-6) en in de bestuursnotitie *Kernbegrippen voor de integratie van NT1- en NT2-onderwijs op de basisschool: 'aanslui-*

ting' en 'heterogeniteit'. Beide documenten zullen een belangrijke rol spelen in het proces van aanvraagverheldering.

Gegeven het maatschappelijk belang van 'goed' taalonderwijs aan alle leerlingen in het basisonderwijs, maar vooral aan leerlingen die Nederlands niet als eerste taal geleerd hebben, rekent de VON op een positieve beslissing uwerzijds, zodat een vruchtbare samenwerking kan ontstaan tussen alle betrokkenen.

Aanvraag leerplanontwikkeling voor Nederlands op de PABO's

Ingevolge artikel 43, lid 1, a. 1^e van de Wet op de onderwijsverzorging verzoekt de *Vereniging voor het onderwijs in het Nederlands* (VON) u de ontwikkeling ter hand te nemen van een vakcurriculum Nederlands voor de Opleidingen Leraar Basisonderwijs (PABO's) en daarvoor de nodige middelen te reserveren in uw jaarplan 1996 en uw meerjarenplanning.

Bij de ontwikkeling van een vakcurriculum Nederlands zou aansluiting gezocht moeten worden bij de huidige stand van zaken in het vak Nederlands op de opleidingen. Deze wordt enerzijds bepaald door een historisch gegroeid onderscheid tussen het trainen van eigen (taal)vaardigheden en het aanbrengen van didactische vaardigheden op het gebied van taal en lezen in de basisschool. Anderzijds is de praktijk van het vak Nederlands sterk in beweging onder invloed van een algemene veranderingen in de opleidingsdidactiek en onder invloed van de implementatie van de kerndoelen – in dit geval voor Nederlands – in het basisonderwijs.

Voorts verdient het bij de ontwikkeling van een vakcurriculum Nederlands aanbeveling om in te spelen op landelijke discussie over het beroepsprofiel van de leerkracht basisonderwijs en de daarvan afgeleide startbekwaamheden. De VON acht het wenselijk en nuttig dat er in de vorm van een *vakprofiel Nederlands* een brug geslagen wordt tussen het vakcurriculum Nederlands en het beroepsprofiel, dat vooralsnog een sterk algemeen onderwijskundig karakter draagt.

Tenslotte pleit de VON ervoor de hiervoor genoemde leerplanprodukten (een vakcurriculum Nederlands en een vakprofiel Nederlands) te illustreren c.q. te concretiseren met behulp van *voorbeeldmodules* voor een aantal nader te bepalen

onderdelen van het vak Nederlands op de PABO. Het verdient aanbeveling om de keuze van die nader uit te werken vakonderdelen af te stemmen op het leerplanproject 'Nederlands voor de basisschool', waarvoor de VON ook een aanvraag heeft ingediend. Het gaat daarbij om de integratie van NT1- en NT2-onderwijs op basisscholen.

Gegeven het maatschappelijk belang van goed, en op het gebied van het taalonderwijs vakkundig opgeleide leerkrachten in het basisonderwijs, rekent de VON op een positieve beslissing uwerzijds, zodat een vruchtbare samenwerking kan ontstaan tussen alle betrokkenen. In het proces van aanvraagverheldering zal wat de VON betreft de bestuursnotitie *Ontwikkelingen in het vak Nederlands op de PABO* een belangrijke rol kunnen spelen.

'Aansluiting' en 'heterogeniteit'

Kernbegrippen voor de integratie van NT1- en NT2-onderwijs op de basisschool

Docenten in het basisonderwijs zijn op het gebied van taal overwegend *methode-volgend*. Dat wil zeggen dat zij hun onderwijs zoveel mogelijk inrichten aan de hand van bestaande methoden en onderwijsleerpakketten. Grofweg is het aanbod van de educatieve uitgeverijen te verdelen in geïntegreerde taalmethoden, methoden voor aanvankelijk lezen en methoden voor voortgezet lezen. Daarnaast zijn er ook op andere vakonderdelen, zoals spelling, stellen en grammatica, (deel-)leergangen op de markt. Bijgaande opsomming geeft een indruk van veel gebruikte methoden en is niet uitputtend.

- geïntegreerde taalmethoden, zoals *Jouw taal mijn taal*, *Taal totaal*, *Balans*, *Taal kabaal*, *Taal actief* en *Taal journaal*;
- methoden voor aanvankelijk lezen, zoals *Veilig leren lezen*, *De Leessleutel*, *De Leesbus* en *De Leeslijn*;
- methoden voor voortgezet lezen, *Wie dit leest*, *Lees je wijzer* en *Leeswerk*.

Dergelijk materiaal kan per definitie niet aansluiten bij de natuurlijke taalontwikkeling van *alle* kinderen. Het richt zich op een gemiddelde groep kinderen en moet dus veralgemeniseren. De doelstelling van de methodenmakers, de uitgezette leerweg, inhoud en toetsing kunnen sterk afwijken van wat een leerkracht (schoolteam) wil met taalonderwijs. Gebrek aan tijd en deskundigheid om zelf taalonderwijs te

ontwerpen dwingen leerkrachten ertoe de kloof tussen eigen wensen en wat de methode te bieden heeft op de koop toe te nemen.

Hoewel de huidige methoden stevig verankerd zijn in het basisonderwijs, bieden zij steeds minder een adequaat antwoord op de concrete problemen waarvoor de leerkracht zich dagelijks gesteld ziet. Die problemen zijn in twee categorieën onder te brengen: aansluiting en heterogeniteit.

Aansluiting

Aansluiting 1: *Hoe vang ik meertalige leerlingen op in een reguliere groep?*

Voor kinderen die niet het Nederlands als moedertaal hebben (migranten, vluchtelingen) is er de afgelopen twee decennia enorm veel materiaal ontwikkeld ten behoeve van de zogenaamde eerste opvang. Het gaat daarbij met name om programma's die gericht zijn op een inhaalslag: migrantenkinderen moeten zo snel mogelijk het Nederlands (als tweede taal) gaan beheersen, opdat zij vervolgens in het reguliere onderwijs kunnen instromen en meedoen. Het gaat hierbij om NT2-methodes als *Knoop het in je oren*, *Laat wat van je horen*, *Verder met Nederlands*, *Allemaal Taal*, *Nederlandse taal in actie*, *Van horen zeggen*, enzovoort.

NT2-methoden zijn in essentie bedoeld om meertalige kinderen het Nederlands te leren. Wanneer het Nederlands in voldoende mate wordt beheerst komen die leerlingen in een reguliere groep waar met een 'gewone' taalmethode wordt gewerkt. In de praktijk blijkt echter dat die aansluiting niet soepel verloopt. De onderwijsresultaten van meertalige kinderen blijven achter. En leerkrachten van reguliere groepen kunnen met de gebruikte NT1-materiaal geen afdoende antwoord geven op de leervraag van deze kinderen.

Aansluiting 2: *Hoe werk ik in mijn taallessen aan schoolse taalvaardigheden?*

De kennis en vaardigheden die in de taallessen (met behulp van de methoden) worden aangebracht staan over het algemeen op zichzelf. De schrijfvaardigheid die in de taallessen wordt onderwezen, wordt in eerste instantie gebruikt in die taallessen zelf (vergelijk het maken van een opstel). De leesvaardigheid die in de taallessen wordt onderwezen, wordt in eerste instantie gebruikt in die taallessen zelf (vergelijk het begrijpend lezen van een tekst uit een methode voor voortgezet lezen).

Bij andere vak- en vormingsgebieden wordt ech-

ter ook een beroep gedaan op vaardigheden als lezen en schrijven. De transfer van de vaardigheden van de taallessen naar de lessen wereldoriëntatie, natuurkennis, enzovoort komt echter niet of nauwelijks tot stand. En als deze transfer al wel tot stand komt, dan schieten de ontwikkelde vaardigheden schromelijk tekort. Bij het zaakvakonderwijs blijken erg hoge taalvaardigheidseisen gesteld te worden. Daarop worden kinderen tijdens de taallessen onvoldoende voorbereid.

Aansluiting 3: *Hoe bereid ik al mijn leerlingen voor op het voortgezet onderwijs?*

Door de methode-volgende praktijk van het taalonderwijs op de basisschool is het taalonderwijs 'klaar' wanneer het boek in groep 8 'uit' is. Het is echter zeer de vraag of daarmee een voldoende basis is gelegd voor de overstap naar vervolgonderwijs. Welke taalvaardigheidseisen worden er doorheen het hele scala van (nieuwe) vakken in het VO gesteld? Welke elementen krijgen in het taalonderwijs in het VO de nadruk?

Leerkrachten kunnen vaak niet meer dan gissen naar antwoorden op deze vragen. Ze zijn erg gebaat bij een beter/vollediger inzicht in wat er in het VO van hun (ex)leerlingen wordt gevraagd, opdat zij daar bij de invulling van hun eigen taallessen (en eventueel bij de keuze van een taalmethode) rekening mee kunnen houden.

Een van de speerpunten van inhoudelijk beleid van de SLO betreft het bestrijden van aansluitingsproblemen in het onderwijs. Te denken valt aan de aansluitingsproblematiek tussen het basisonderwijs en de eerste fase van het voortgezet onderwijs.

Aansluiting 4: *Hoe weet ik of mijn aanbod overeenkomt met wat de kerndoelen vragen?*

Sinds enige tijd beschikken de methode-volgende leerkrachten in het basisonderwijs over een soort toetssteen: de kerndoelen voor taal. Ze kunnen de kwaliteit van de gebruikte methoden bepalen: in welke mate spoort het onderwijsaanbod in de methode met wat er in de kerndoelen wordt gevraagd? Dat is een simpele vraag. Het antwoord is echter voor een doorsnee leerkracht moeilijk te geven. De huidige generatie taalmethoden is immers van vóór de kerndoelen. En probeer maar eens in het complexe geheel van uitgangspunten, doelen en leerstofeenheden van een methode een duidelijke verwijzing naar de kerndoelen te vinden.

Leerkrachten zijn gebaat bij een overzicht van tussendoelen en mijlpalen. Bijvoorbeeld: welke doelen

moet ik in groep 6 bereikt hebben op het gebied van schrijfvaardigheid? Tussendoelen en mijlpalen geven de leerkracht zicht op de vraag of hij op de goede weg zit in de richting van de kerndoelen. Het gaat hier om een betere afstemming van de activiteiten in de verschillende groepen, met het oog op het bereiken van de kerndoelen. De leerkracht van groep 3 weet hoe hij moet aansluiten op wat er in groep 2 gebeurd is. En hij weet ook welke mijlpalen hij moet bereiken, zodat hij ook weer aansluit bij het taalonderwijs in groep 4.

Heterogeniteit

Heterogeniteit 1: *Niet alle kinderen in een groep zijn hetzelfde.*

Taalmethoden richten zich op het gemiddelde kind in een groep. Sommige methoden komen enigszins tegemoet aan de heterogeniteit van groepen door het toevoegen van differentiatiemateriaal. Op de heterogeniteit van het *nieuwe Nederland* zijn de methoden echter niet toegesneden. In de meeste groepen (klassen) van de Nederlandse basisschool zitten kinderen met een zeer verschillende (etnische, culturele en talige) achtergrond. En deze verschillen kunnen zeer groot zijn.

Toenemende heterogeniteit wordt veroorzaakt door immigratie maar ook door pogingen om zoveel mogelijk kinderen in het reguliere basisonderwijs te houden en daarmee de groei van het speciaal onderwijs af te remmen. Zorgverbreiding in het kader van het project Weer Samen Naar School stelt specifieke eisen aan de docent op de basisschool: hij moet taalonderwijs geven aan kinderen met zeer uiteenlopend leergedrag. Leerplanontwikkeling in het kader van WSNS is overigens ook een van de speerpunten van inhoudelijk beleid van de SLO in de periode 1995-98.

Heterogeniteit 2: *Niet elke leerkracht is hetzelfde.*

Eerder hebben we de leerkrachten in het basisonderwijs gekarakteriseerd als 'methode-volgend': zij richten om praktische redenen hun onderwijs zoveel mogelijk in aan de hand van bestaande methoden en onderwijsleerpakketten. Op deze regel zijn natuurlijk uitzonderingen. Er zijn ongetwijfeld ook docenten die zich juist niet laten leiden door een methode, maar zelf hun eigen onderwijs ontwerpen en inrichten. Daarbij maken zij enerzijds gebruik van eigen materiaal en zoeken zij anderzijds passend materiaal in methoden en leerpakketten.

Binnen de groep docenten die zich wel laten

leiden door bestaande methoden zijn ook nogal wat verschillen mogelijk. De ene docent volgt alleen het leerlingenboek, de andere docent laat zich met name leiden door de suggesties in de docenten-handleiding. De ene docent volgt het lessenverloop van de methode van A tot Z, de andere docent maakt op een creatieve wijze gebruik van de methode en wijzigt waar hij dat nodig acht.

Voorts verschillen docenten (en dus ook schoolteams) op meer algemene aspecten van elkaar. De ene docent is gevoelig voor nieuwe ontwikkelingen, de andere docent hecht graag aan wat hij heeft. De ene docent is net begonnen, de andere docent staat al twintig jaar voor de klas. De ene docent zoekt zoveel mogelijk samenwerking met collega's, de andere docent streeft naar minimale werkafspraken.

Taalmethoden richten zich op de gemiddelde docent. Die gemiddelde docent bestaat eigenlijk niet. Bij de aanpak van de integratie van NT1- en NT2-onderwijs zal terdege rekening gehouden moeten worden met de verschillen tussen docenten.

Heterogeniteit 3: *Niet elke school is hetzelfde.*

Taalmethoden richten zich op de gemiddelde school. Sommige methoden komen enigszins tegemoet aan de onderwijsvisie van scholen. Maar wat betreft de samenstelling van de leerlingpopulatie worden alle scholen over een kam geschoren. En juist op dat punt zijn scholen de afgelopen decennia steeds meer en grotere verschillen gaan vertonen. Op sommige scholen zitten (bijna) uitsluitend witte kinderen van Nederlandse afkomst; andere scholen worden bijna uitsluitend bevolkt door migrantenkinderen; en op weer andere scholen is verhouding wit - zwart ongeveer 50% - 50%.

De samenstelling van de leerlingpopulatie stelt haar eigen bijzondere eisen aan het taalonderwijs op een school. Een 'gewone' taalmethode houdt hier niet of nauwelijks rekening mee. De samenstelling van de leerlingpopulatie is overigens niet het enige punt waarop scholen zullen afwijken van de door de methode beoogde 'gemiddelde' school. Het maakt ook nogal wat uit of je met een witte school (weinig migranten kinderen) in de Randstad te maken hebt of met een witte school in St.-Oedenrode.

Recente ontwikkelingen

De problemen van aansluiting en heterogeniteit worden in het huidige taalonderwijs op de basisschool dagelijks ervaren. De laatste jaren is er vanuit ver-

schillende werkvelden (overheid, onderzoek, begeleiding, ontwikkeling, uitgeverijen) op deze problematiek gereageerd. We noemen een aantal van deze reacties.

Didactische handboeken In 1992 is de nieuwe druk van *Taaldidactiek aan de basis* (TABA) verschenen. Dit handboek vindt vooral zijn weg naar de opleidingen (PABO's). Hoewel op het moment van verschijnen het NT2-onderwijs volop in de belangstelling stond, is daar geen apart hoofdstuk aan gewijd. In TABA is ervoor gekozen de toenemende aanwezigheid van meertalige kinderen in de basisschool te bespreken in het licht van heterogeniteit. In hoofdstukken over bijvoorbeeld 'Taal bij kleuters' en 'Luisteren en spreken' is bijzondere aandacht besteed aan meertalige kinderen. De vraag die daarbij steeds aan de orde is luidt: hoe richt je je taalonderwijs in wanneer je wordt geconfronteerd met een heterogene groep leerlingen.

Op het gebied van het NT2-onderwijs op de basisschool is er op dit moment voor de opleidingen (PABO's) geen apart handboek. Daar komt zeer binnenkort verandering in. Begin 1995 zal zo'n handboek verschijnen. Welk perspectief dit handboek zal bieden op de problemen van aansluiting en heterogeniteit is nog even af te wachten.

Leerplanontwikkeling bij de SLO In het Project Meertaligheid van de SLO is op verschillende manieren gewerkt aan de ontwikkeling van taalbeleid. Een van de hoofdactiviteiten is het zogenaamde 'ritsproject'. In dat project gaat men expliciet uit van het feit dat de leerkracht basisonderwijs op het gebied van taal sterk methode-volgend is. Tevens gaat men uit van het gegeven dat die leerkracht te maken heeft met een heterogene groep leerlingen: zowel NT1- als NT2-leerders. In het 'ritsproject' zijn modellen ontwikkeld voor het gebruik van een combinatie van een NT1- en een NT2-methode.

Het Project Meertaligheid heeft de afgelopen jaren een schat aan ervaringen opgeleverd; ervaringen van leerkrachten die in hun dagelijkse praktijk worstelen met de vraag hoe zij NT1- en NT2-onderwijs moeten integreren. Deze ervaringen zullen ongetwijfeld van grote waarde kunnen zijn bij de invulling en concretisering van het nieuwe project.

Commissie Evaluatie Basisonderwijs In het begin van 1994 publiceerde de CEB haar eindrapport. Daarin worden onder meer uitspraken

gedaan over de (gebrekkige) kwaliteit van een aantal onderdelen van het taalonderwijs (bijvoorbeeld begrijpend lezen). De Commissie Aernoutse heeft op basis van dit CEB-rapport in het najaar van 1994 aanbevelingen ontwikkeld voor het taalonderwijs van de toekomst. Die aanbevelingen – *Probleem-identificatie een aanzet voor een actieplan taal* – zijn op dit moment nog vertrouwelijk. Maar verwacht mag worden dat de Commissie Aernoutse van het onderwijs in alle (deel)vaardigheden een praktijk-analyse zal geven en ook zal ingaan op de knelpunten per (deel)vaardigheid.

In hoeverre de aanbevelingen van deze commissie raakvlakken heeft met de problemen van heterogeniteit en aansluiting is nog even af te wachten.

Onderwijsverzorging: projectgroep NT2

Onlangs publiceerde de Projectgroep NT2 *Taal voor iedereen; een raamplan voor een geïntegreerde NT1-NT2-methode*. Ook daar zien we dat de aandacht gericht is op de reguliere basisschoolklas (en niet het specifieke NT2-onderwijs); een basisschoolklas waarin zowel Nederlandse als migrantenkinderen zitten. Voor zo'n breed heterogene groep is een methode nodig die NT1- en NT2-onderwijs integreert.

Het raamplan ligt er. Maar een concrete uitwerking van zo'n methode is de eerstkomende vijf jaar nog niet te verwachten.

Aansluiting taal- en zaakvakonderwijs In maart 1994 verscheen bij het SCO het onderzoeksrapport *Taalvaardigheidseisen in het zaakvakonderwijs*. Daarin komt zeer expliciet een van de eerder genoemde aansluitingsproblematieken aan de orde. Een aantal taalmethoden is onderzocht op de vraag of ze leerlingen taalvaardigheden bijbrengen die op andere momenten (bij de zaakvakken) van de schooldag worden verlangd. Dat doen ze, aldus onderzoeker Van Gelderen, maar in zeer geringe mate. Een wat opvalt is dat de NT2-methoden op het punt van deze aansluiting beter scoren dan de NT1-methoden.

Taalunieconferentie 'Het verschil voorbij' Op 16 december 1994 organiseerde de Nederlandse Taalunie een conferentie over het onderwijs Nederlands als eerste en tweede taal. De hoofdvraag is: wat kunnen die twee benaderingen van elkaar leren? Met de huidige aanpak slaagt men er niet in om alle leerlingen aan het eind van de basisschool dezelfde beheersing van het Nederlands te

laten bereiken. Alleen een sterkere mate van integratie van NT1- en NT2-onderwijs lijkt een uitweg uit de problemen te kunnen bieden. Ook hier zijn we het perspectief heterogeniteit. In een sterk heterogene klas is taalonderwijs gewenst dat zowel NT1- als NT2-kenmerken draagt.

Uitgeverijen Van de huidige NT1-methoden zijn inmiddels de gebreken voldoende aan het licht gekomen. De educatieve uitgeverijen zijn druk in de weer om hun verouderde methoden te vervangen; ze hebben nieuwe methoden in voorbereiding. Het is te verwachten dat die nieuwe methoden zich (in hun verantwoording) allemaal zullen profileren met een NT2-waarmaerk: ook geschikt voor meertalige kinderen!!!! Het gebruik in de klas zal moeten uitwijzen of die pretenties ook werkelijk waargemaakt kunnen worden.

Inmiddels is enig voorbehoud op z'n plaats. Immers: de uitgeverijen zullen altijd mikken op een zo groot mogelijke doelgroep: zoveel mogelijk scholen, zoveel mogelijk leerlingen. Een streven naar een gemiddelde school en een gemiddelde leerling is wederom te verwachten.

Moer themanummer En last but not least moeten we natuurlijk de aandacht vestigen op activiteiten in onze eigen VON-gelederen. *Nederlands in meertalige klassen* (Moer 1994•6) gaat speciaal over de (on)mogelijkheden van integratie van het moedertaalonderwijs en het tweede-taalonderwijs Nederlands. Het themanummer gaat in op de behoeften van meertalige leerlingen en de behoeften van docenten die met sterk heterogene klassen geconfronteerd worden. Er passeren een aantal didactische oplossingen de revue en er worden leermiddelen besproken die gericht zijn op de integratie van NT1- en NT2-onderwijs.

Keuzes maken

Een nieuw leerplanproject Nederlands voor de basisschool moet iets opleveren op het gebied van de integratie van NT1- en NT2-onderwijs. Daarbij zou het nauw moeten aansluiten bij de hierboven genoemde recente ontwikkelingen. Bovendien verdient het aanbeveling dat het project uitgevoerd wordt vanuit een brede probleemstelling; hier geschetst aan de hand van de begrippen 'aansluiting' en 'heterogeniteit'. In het kader van zo'n brede probleemstelling dienen er natuurlijk wel keuzes gemaakt te worden. In de geplande verhelderings-

fase van het project kunnen prioriteiten gesteld worden, waarbij het nuvolgende schema behulpzaam kan zijn. Afhankelijk van het belang, van het te verwachten leerplanprodukt en van de capaciteit en deskundigheid bij de SLO, kunnen een aantal vakken van deze matrix 'gevuld' worden.

heterogeniteit ⇒ aansluiting ↓	1. verschillen tussen leerlingen	2. verschillen tussen docenten	3. verschillen tussen scholen
1. eerste opvang ↓ regulier			
2. taallessen ↓ andere vakken			
3. basisschool ↓ VO			
4. mijlpalen per groep ↓ kerndoelen			

Afbeelding 1: Prioriteitenmatrix leerplanontwikkeling

Ontwikkelingen op de PABO

De aanvraag leerplanontwikkeling voor Nederlands op de PABO's kan op een drietal punten nader toegelicht worden. Op de eerste plaats geven we een zeer summiere schets van de stand van zaken op het vakgebied: hoe ziet het vak Nederlands er op de PABO uit? Op de tweede plaats kunnen we vaststellen dat de PABO's sterk in beweging zijn: er is een landelijke ontwikkeling gaande waarin de PABO's zich steeds meer profileren als echte beroepsopleidingen. Deze landelijke ontwikkeling kan ook gevolgen hebben voor de inhoud van het vak Nederlands. Op de derde plaats geven we een nadere uitwerking van het in de aanvraag vermelde leerplanprodukt: een vakcurriculum Nederlands.

Het vak Nederlands op PABO's

Op de meeste PABO's is Nederlands een apart vak dat is opgedeeld in een aantal losse vakonderdelen. Hoewel de opleidingspraktijk wel in beweging is, en enkele PABO's gekozen hebben voor nieuwe aanpakken zoals probleemgestuurd leren, is op de

meeste PABO's het onderwijs vakmatig georganiseerd: onderwijskunde, Nederlands, rekenen, aardrijkskunde/geschiedenis, techniek, enzovoort, staan los van elkaar op het rooster. Binnen de afzonderlijke vakken – Nederlands niet uitgesloten – overheerst een modulaire (versnipperde) praktijk.

Het vak Nederlands is doorgaans opgedeeld in 10 á 15 losse modules. Die modules zijn grofweg in drie soorten te verdelen (de opsomming is niet uitputtend):

- *algemene modules*, zoals taaltheorie, taalverwerking, taalvariatie, Nederlands als tweede taal, multi-etnische taalonderwijs, enzovoort;
- *vakdidactische modules*, zoals didactiek van het lezen, didactiek van het stellen, didactiek van het spellen, didactiek van de jeugdliteratuur, didactiek van de taalbeschouwing, enzovoort;
- *modules gericht op eigen vaardigheden*, zoals spelling, woordbenoemen, zinsontleden, schrijfvaardigheid, enzovoort.

Voor het onderwijs Nederlands op PABO's is er één handboek beschikbaar: *Taaldidactiek aan de basis* (TABA). Het vak Nederlands is dermate omvangrijk en complex dat dit handboek op de meeste vakonderdelen slechts een beknopt overzicht c.q. inleiding kan geven. Het biedt met andere woorden wel iets, maar beslist niet voldoende. Per vakonderdeel (module) moet het werken met TABA altijd aangevuld worden met:

- recente (beschrijvende of theoretische) artikelen;
- kennismaking c.q. studie van methoden en onderwijsleerpakketten;
- concrete beschrijvingen (ook bijvoorbeeld video's) van schoolpraktijk;
- opdrachten voor zelfstudie en verwerking van informatie;
- enzovoort.

De hier getypeerde stand van zaken is onbevredigend. De keuze van vakonderdelen in het programma is niet zelden willekeurig: historisch gegroeid en afhankelijk van de toevallige deskundigheden van de docenten. De samenhang tussen de vakonderdelen is vaak moeilijk te verantwoorden en uit te leggen aan studenten. Bovendien levert het werken met TABA in combinatie met allerlei aanvullend materiaal nogal eens problemen op. De aanpak in de ene module kan enorm verschillen van de aanpak in de andere module. Dit belemmert studenten in het verkrijgen van een helder beeld van het vak.

Docenten Nederlands zouden erg geholpen zijn

bij een weloverwogen samenstelling van het programma, bij een *vakcurriculum Nederlands*. In zo'n vakcurriculum zou op z'n minst aandacht besteed moeten worden aan:

- opbouw van het programma door de jaren heen;
- samenhang tussen de modules Nederlands;
- eventuele verbanden met andere vakken in de opleiding;
- relaties met de kerndoelen Nederlands voor de basisschool;
- organisatie van activiteiten binnen een module (opleidingsdidactiek).

Opleidingseindtermen

Bij de PABO's is op dit moment een consensus aan het ontstaan over het *beroepsprofiel* van de leraar basisonderwijs. Dit (door de Landelijke Pedagogische Centra ontwikkelde) beroepsprofiel geeft een beeld van een allround leerkracht die al een aantal jaren werkzaam is. Er is zelfs sprake van een ideaalbeeld, want maar weinig levende leerkrachten zullen er helemaal aan voldoen.

Het beroepsprofiel onderscheidt drie *niveaus* van *professionaliteit*:

1. algemene professionele kenmerken;
2. op onderwijs gerichte kenmerken;
3. kenmerken van de leraar in een school voor primair onderwijs.

Elk van die niveaus van professionaliteit kent weer een aantal *domeinen*. Zo treffen we bij het tweede niveau (op onderwijs gerichte professionaliteit) de volgende vier domeinen:

- functioneren als opvoeder;
- functioneren als didacticus;
- functioneren als teamlid;
- functioneren als gesprekspartner voor externe betrokkenen.

Uit bovenstaande formuleringen van niveaus en domeinen van professionaliteit blijkt dat het beroepsprofiel vooralsnog is vastgelegd in algemeen onderwijskundige termen; verwijzingen naar kennis en vaardigheden op een bepaald vakgebied (in ons geval Nederlands) ontbreken.

In het beroepsprofiel staat beschreven wat de 'ideale leraar basisonderwijs' allemaal moet kunnen. Van een beginnende leraar kun je natuurlijk niet verwachten dat hij onmiddellijk aan dat beeld voldoet; werkend in de onderwijspraktijk ontwikkelt hij zich steeds meer in de richting van dat beroepsprofiel. Van een beginnende leraar kunnen we echter wel een aantal *startbekwaamheden* eisen die op de een

of andere manier zijn afgeleid van het beroepsprofiel.

In een onderzoek onder de PABO's van de HOZN (een samenwerkingsverband van hogescholen in het zuiden van het land) wordt de betrokkenen gevraagd hun mening te geven over een lijst van maar liefst 76 startbekwaamheden!! Hoewel je met zo'n enorme lijst ook enige concretisering naar vakinhouden zou verwachten, valt de opbrengst in die zin erg tegen. Slechts vier (4) startbekwaamheden verwijzen naar 'een vak', maar blijven in hun formulering uiterst algemeen:

- vakspecifieke vaardigheden beheersen;
- inhoudelijke kennis van de vakdidactiek hebben;
- inhoudelijke kennis van de vak-/vormingsgebieden hebben;
- kennis van integratiemogelijkheden van de vak-/vormingsgebieden hebben.

Die startbekwaamheden zijn op hun beurt het referentiepunt voor de eindtermen van elke afzonderlijke opleiding. Anders gezegd: bij het vaststellen van de *opleidingseindtermen* is het van belang af te bakenen wat de beginnende leraar in het algemeen moet kunnen. Op dit moment zijn de PABO's hun opleidingseindtermen aan het ontwikkelen en vaststellen. Om een indruk te geven van aard van die eindtermen geven we hieronder een mogelijke uitwerking van het domein 'functioneren als didacticus' uit het beroepsprofiel. De afgestudeerde kan:

- passende leervormen ontwerpen voor uiteenlopende onderwijssituaties ('ontwerpen van onderwijsarrangementen');
- verantwoord werken met bestaande of zelf geconstrueerde leergangen ('werken met leergangen');
- leeractiviteiten op gang brengen/houden door middel van gevarieerde instructie ('directe instructie');
- (heterogene) groepen organiseren met het oog op taakgericht gedrag van leerlingen ('klassenmanagement');
- de beschikbare leertijd efficiënt besteden ('taakgerichte leertijd');
- een leeromgeving bieden aan alle leerlingen, ook die met specifieke behoeften ('zorgverbreding');
- planmatig werken, flexibel met plannen omgaan en bij leerlingen plangedrag uitlokken ('planning').

Ook bij de concretisering van het domein waar op zich het meeste vakinhoud is te verwachten (het functioneren als didacticus) zien we eindtermen geformuleerd die een zeer algemeen onderwijskundig karakter hebben. Van vakinhoud en/of vakdidactiek is geen sprake.

Genoemde ontwikkelingen zullen gevolgen hebben voor de vakuitoefening van PABO-docenten. De vakdocenten (ook de docenten Nederlands) worden steeds meer *opleidingsdocenten*. De kwaliteit van het PABO-onderwijs wordt vooral bepaald door de mate waarin de opleiding erin slaagt om het curriculum vorm te geven vanuit een gemeenschappelijk gedragen opleidingsconcept. Dit opleidingsconcept dient aan te sluiten bij recente opvattingen over leren en onderwijzen, over de opleidingsdidactiek en bij recente ontwikkelingen in het basisonderwijs.

Dit houdt onder meer in dat aan de vakken op de PABO eisen gesteld worden die de (traditionele) grenzen van het vak overstijgen. In toenemende mate zal de vakdocent zijn activiteiten moeten kunnen verantwoorden in het licht van de eindtermen van de opleiding. Een docent Nederlands zou studenten bijvoorbeeld moeten kunnen begeleiden bij de verwerving van de vaardigheid van 'directe instructie'.

Wat moet er ontwikkeld worden?

De vraag waar veel PABO-docenten Nederlands mee worstelen is: 'hoe schuif ik de eisen van de *nieuwe* opleiding en de gebruikelijke en vertrouwde vakinhouden Nederlands in elkaar, zonder dat het ene ten koste gaat van het andere?'

Op de eerste plaats is het gewenst te werken aan een vakcurriculum Nederlands op basis van de ontwikkelingen in het basisonderwijs. We doelen dan met name op de invoering van de kerndoelen. Hoewel de Commissie Evaluatie Basisonderwijs onder andere heeft vastgesteld dat 'door een overladen onderwijsaanbod de realisering van de kerndoelen op dit moment niet haalbaar is', zijn diezelfde kerndoelen natuurlijk wel een richtsnoer voor het ontwikkelen en vaststellen van een opleidingsprogramma. De 'afleiding' vanuit de kerndoelen kan er als volgt uitzien:

- ⌋ kerndoelen Nederlands voor de basisschool
- ⌋ inhoud, en gangbare didactieken van het vak Nederlands op de basisschool
- ⌋ inhoud van het vak Nederlands op de PABO
- ⌋ didactiek van het vak Nederlands op de PABO (opleidingsdidactiek)
- ⌋ een curriculum voor het vak Nederlands op de PABO.

De ontwikkeling van een vakcurriculum Nederlands vindt plaats tegen de achtergrond van de landelijke ontwikkeling naar een *nieuwe* beroepsopleiding, met

een duidelijk omschreven beroepsprofiel. Maar tussen de discussie over het beroepsprofiel en de praktijk van het vak Nederlands gaapt een aanzienlijke kloof. Zowel bij het beroepsprofiel als de startbekwaamheden als de opleidingseindtermen ontbreekt een duidelijke en per vak geconcretiseerde verwijzing naar vakinhoudelijke en vakdidactische eisen. Op veel PABO's werken de secties Nederlands wel aan een herijking en herformulering van hun programma, maar het (algemeen onderwijskundige) beroepsprofiel biedt nauwelijks enig houvast voor zo'n onderneming. Er is in ieder geval niet onmiddellijk vakonderwijs uit af te leiden.

Op de tweede plaats zou er daarom voor het vakgebied Nederlands een *vakprofiel* ontwikkeld moeten worden. Zo'n vakprofiel is een vakspecifieke schakel tussen het beroepsprofiel en het programma Nederlands op een PABO. De 'afleidingsketen' ziet er vanuit dit perspectief als volgt uit:

- ⌋ algemeen beroepsprofiel
 - ⌋ startbekwaamheden leraar basisonderwijs
 - ⌋ opleidingseindtermen
 - ⌋ *vakprofiel* (en eindtermen) voor Nederlands
 - ⌋ een curriculum voor het vak Nederlands op de PABO.
- Overigens dient deze afleidingsketen niet strikt lineair gelezen te worden. Beslissingen en keuzes op het niveau van het vak kunnen op hun beurt ook weer invloed hebben op bijvoorbeeld de opleidings-eindtermen.

Samengevat vragen we om een *vakcurriculum* Nederlands en een *vakprofiel* Nederlands. Deze modelmatige producten zouden geïllustreerd c.q. geconcretiseerd moeten worden met behulp van *voorbeeldmodules* voor een aantal nader te bepalen onderdelen van het vak Nederlands op de PABO. Het verdient aanbeveling om de keuze van de nader uit te werken vakonderdelen te laten sporen met het project 'Leerplanontwikkeling Nederlands op de basisschool', waarvoor de VON ook een aanvraag heeft ingediend. Het gaat daarbij om leerplanontwikkeling met het oog op de integratie van NT1- en NT2-onderwijs op basisscholen.

Wij denken dat de ontwikkeling van een vakcurriculum, een vakprofiel en voorbeeldmodules Nederlands juist op dit moment erg gewenst is. Genoemde producten zullen juist nu op veel PABO's hun dienst kunnen bewijzen omdat:

- er een landelijk beroepsprofiel is ontwikkeld dat voor iedere PABO de basis voor het curriculum vormt;
- op korte termijn (januari 1995) de startbekwaam-

heden voor de leraar basisonderwijs bekend zullen zijn;

- de opvattingen over leren en opleiden (opleidingsdidactiek) op veel PABO's in dezelfde richting tendeert;
- de kerndoelen Nederlands voor de basisschool zijn gegeven en in de komende jaren worden geïmplementeerd;
- de ontwikkelingen in het vak Nederlands op de basisschool goed in kaart te brengen zijn (zie de leerplanaanvraag van de VON gericht op de integratie van NT1- en NT2-onderwijs).